

Ortaçağ Felsefesi Neden Çalışılır? [*]

Why Study Medieval Philosophy?

JOHN MARENBNON

Çeviren / Translated by

FIRAT ÇELEBİ

Akdeniz University

Received: 05.05.2020 | Accepted: 30.09.2021

Abstract: The study examines why medieval philosophy should be studied. The first chapter deals with the justifications for studying what I shall label ‘antiquated philosophy’ of any sort. ‘Antiquated philosophy’ certainly includes the texts usually labelled as medieval philosophy, and so Part I provides a justification for why they should be studied; but there is a particular characteristic - their frequent connection with revealed religion- which might be used either to provide a different, special justification for studying them, or, by contrast, a reason for thinking that the medieval material should be excluded from the general justification. These two possibilities are the theme of Part II.

Keywords: Medieval, Medieval philosophy, Ancient philosophy, Medieval religion, justification.

En basit cevap oldukça şaşırtıcıdır. “Ortaçağ felsefesi” aslında çalışılmamalıdır! Ancak, tırnak işaretlerinden de anlaşılabilceği üzere, bu cevap ürünün kendisi yerine ambalajı ile ilgilidir. Boethius, Abelardus, İbn Sina, Thomas Aquinas, Maimonides, Duns Scotus, Ockhamlı William gibi filozoflarla ilgili çalışmalar yapmak için pek çok sebep olsa da “Ortaçağ felsefesi” kavramının kendisi yararsız ve hatta yanıltıcıdır ve bunu kullanmaya son vererek, hep yapmış olduğumuz alan ayırımından vazgeçmeliyiz. Bu mesele, çalışmanın üçüncü bölümünün konusudur. Birinci bölümün konusu ise daha geneldir. Bu bölüm her türden "Antik felsefe" olarak adlandıracağım şeyi incelemenin gerekçelerini ele almaktadır. "Antik felsefe" şüphesiz Ortaçağ felsefesi altında sınıflandırılan metinleri de içerir ve dolayısıyla birinci bölüm söz konusu metinlerin neden çalışması gerektiğine dair bir gerekçe sağlamaktadır; ancak bu alanın vahye dayalı dinlerle olan sıkı bağlantısı olması gibi belirli ayırt edici özellikleri bulunmaktadır, ki bu durum onları incelemek için farklı ve özel bir gerekçelendirme sağlamak ya da ya da tersine Ortaçağ ile ilişkili malzemenin genel gerekçelendirmeden ayrı tutulması gerektiğini düşünmek için kullanılabilir. Söz konusu iki imkân ise ikinci bölümün konusudur.¹

1. Antik Felsefe Çalışmak: Bazı Gerekçelendirmeler

Geçmişin felsefesinin bir kısmı, en azından tartışma adına düzenli olarak başlangıç noktaları sağladığından, günümüz felsefesiyle bağlantı içindedir. Örneğin Hume, Kant ve Frege'nin çalışmalarının pek çok bölümü ile Descartes, Leibniz ve belki de Aristoteles'in belirli yönleri günümüzde bu şekilde felsefeye bağlanmıştır. Böyle bir bağlantısı olmayan geçmişin felsefesi için "Antik felsefe" tanımını kullanacağım. Antik olmayan felsefeyi incelemek için özel bir gerekçeye ihtiyaç duyulmaz, çünkü böylesi bir felsefenin, açık bir biçimde çağdaş, günümüz felsefesini çalışmanın ve uygulamanın bir parçası olarak incelenmesi gerekir. Aksine Antik felsefe söz konusu olduğunda, o zaman bu felsefenin kendisini incelemek adına her türlü gerekçelendirmenin ötesinde özel bir gerekçelendirmeye ihtiyaç vardır.

¹ Ek açıklamayı kasıtlı olarak seyrek tuttum. Ortaçağ felsefesiyle ilgili metodolojik soruları daha ayrıntılı araştırmak isteyenler için, bkz. Aertsen ve Speer, 1998: 19- 68; Cameron / Marenbon, 2011; Flasch, 1987; de Libera, 1991, 2000; Marenbon, 2000; Rosemann 1999 ve eski literatüre referanslar için, Marenbon, 1987: 214 f.

Pek çok felsefe tarihçisi ve filozofun çoğu "Antik felsefe" etiketine itiraz edeceklerdir. "Antik" artık bir değeri olmayan imasını taşımaktadır. Bir bilgisayar, artık güncel programlarla çalışmadığında ve modern dünyada hiçbir amaca hizmet edemediği zaman antika hale gelmiş olur, ancak bir felsefe antika hale gelebilir mi? Yine de bu, hafifçe göz ardı edilmesi gereken bir açıklama değildir. "Antik tıp" veya "antik fizik" gibi kavramlardan bahsederken, günümüz doktorlarının veya fizikçilerinin onlara bir çalışma süresi ayırmasını beklemiyoruz. Bu alanlarla felsefe arasında bu hususta bir fark varsa, bunun tasvir edilmesi ve tartışılması gerekmektedir. Aslında, bu tam da Antik felsefeyi incelemenin bazı gerekçelendirmeleri için yapılan şeydir-öyle ya da böyle, geçmişin felsefesi, günümüz felsefesiyle bağlantılı olmasa bile, onun değerli olarak kaldığını göstermeye çalışırlar. "Antik felsefe" ifadesindeki küçümseyici ima, söz konusu alanı çalışanların bu ya da böylesi bir türden gerekçelendirmeyi sağlamak adına bir sorumlulukları olduğunu işaret ettiğinden tam anlamıyla yararlıdır.

En analitik gelenekten gelen felsefe bölümünün lisans derslerinde bile geçmişten gelen felsefeye ait, bazılarının tartışmalı olarak modası geçmiş, birkaç büyük felsefe metnine yer verdiğini gerçeğine sığınarak sahte bir güven duygusuna sahip olmak kolaydır. Bu tür metinlerin okunması gerektiği konusunu herkes kabul ettiğinden dolayı, onları okumak için bir neden *olması gerekir*. -Bu yüzden bunu düşünmek cazip gelmektedir. Ancak belki de yalnızca kimse bu dersleri müfredattan çıkarmayı düşünmediğinden ya da felsefecilerin, oldukça akıl dışı bir biçimde, tarihi bilgileri anlatmanın fikirlerini güçlendirdiğini düşündüklerinden onlar oradadırlar.

Özel ilgi alanları Ortaçağ felsefesi olanlar için böyle bir gerekçe bulmak bilhassa baskılayıcıdır, çünkü bu alanın metnlerinin çoğu antiktir. Anselmus, Aquinas ve Scotus gibi Ortaçağ filozofları, din felsefesindeki çağdaş çalışmaların bazı bölümleri için çıkış noktaları sağladığından, fikirlerinin antik olmayan az da olsa birkaç yönü vardır.

O halde, Antik felsefe çalışmaları için altı tip gerekçelendirme burada değerlendirilebilir. Bu gerekçelendirmeler, tüm olası gerekçelerin tamamını veya farklı yazarların iddia ettikleri farklı görüşleri kapsamamaktadır. Ancak bu alanla ilgili tartışmaların pek çoğu, sunmuş olduğum görüşlerin çoğundan bir şeyler ödünç alan ama aynı zamanda yeni bir şey sunan altıncı tip gerekçelendirme türünde de olduğu gibi, söz konusu

gerekçelendirmelerin bir ya da diğer çeşidine veya bu görüşlerin birleşimine dayanmaktadır.

(a) Felsefi Yaklaşım. Antik felsefedeki argümanlar ve görüşler çağdaş tartışmalara yararlı bir şekilde katkıda bulunabilir.

Bu görüş, Antik felsefenin bir kısmı veya tümü olsun, ancak şimdiye kadar eksik olan ve günümüz felsefesiyle bir bağlantı kuran biri tarafından kurtarıncaya kadar çağdışı olduğunu söylemekle aynı etkiye sahiptir. Bu görüşün savunucuları, geçici bir durum olsa bile felsefenin çağdışı hale gelebileceği fikrini kabul ederler (bununla birlikte muhtemelen de geçmişin felsefesinin pek çoğunun daima çağdışı kalacağını kabul ederler).

Bu argümanı teoride kusurlu bulmak zordur. Eğer felsefe (ya da bir felsefi görüş) devam etmezse çağdışı olacağından, o zaman onu çalışmak için artık özel bir gerekçeye ihtiyaç olmaz. Ancak Antik felsefedeki argümanlar ve görüşler gerçekten çağdaş tartışmalara faydalı bir biçimde katkıda bulunabilir mi? Bununla ilişkili örnekler mevcut olsa da bunlar oldukça azdır (örneğin, antik dönemdeki Aristoteles'in erdem etiği, en canlı çağdaş tartışmaların bazıları adına bir başlangıç noktası haline gelmiş haldedir). Çağdaş felsefenin bağlamı, kavramların pek çoğu ve sorulan sorular Antik felsefedekilerden çok farklı olduğu için, metinlerin doğrudan faydalı olması zor görünmektedir. Şüphesiz, geçmişteki bu filozoflar felsefe geleneği haline gelmiş ve değişerek felsefenin farklı bağlamlarına ve dillerine aşama aşama yerleşmiş önemli fikirler ve argümanlarla katkı yapmış olabilirler. Ancak o zaman söz konusu fikirler ve argümanlar, felsefe öğrencilerinin çıracılıklarının bir parçası olarak öğrendikleri geleneğin içinde, yararlı oldukları bir biçimde ve eski metinlere herhangi bir geri dönme ihtiyacı olmaksızın halihazırda orada olacaktır.

Bazen, geçmişin felsefesinde, felsefi olarak verimli olma yeterliliğine sahip olmasına rağmen, takip edilmeyen ve felsefi geleneğe dahil edilmeyen eğilimler olduğu söylenir. Unutulmaya yüz tutmuş bu hazineleri araştırmak, düzenlemek ve bunları çağdaş felsefecilere kendi felsefi sistemlerinde kullanabilecekleri biçimde takdim etmek uzman felsefe tarihçisinin işidir. Bu nedenle Gisela Striker şöyle yazar: "eski bir yazarda daha yeni gelenekler tarafından şu ya da bu nedenle unutulmuş veya ihmal edilmiş farklı ve aydınlatıcı bakış açıları bulmak mümkündür". Ancak bu pratikte çok fazla olur mu? Striker, doğrudan Aristoteles'in etiğinden alınmış ör-

neklerden bahseder ve ayrıca Kant'ın sözünü eder – ancak Kant etiği hiç çağdışı hale gelmiş midir? Ayrıca o, "filozofların zihin ve beden düalizmine bağlı olmayan kuramlar için Descartes'in ötesine bakmaya çalıştıkları" bir psikolojiden de bahsetmektedir (Striker, 1996: xiii).² Fakat düalist olmayan Ortaçağ teorileri, temelde, zihin ve beden arasındaki herhangi bir ayrımın nerede yapılabileceği konusunda bile, çağdaş kuramlardan öylesine farklıdır ki, günümüzde felsefecilerin bunları nasıl kullanacaklarını söylemek zordur ve aslına bakılırsa bunu kullanmış gibi görünmüyorlar. Her halükârda yeni felsefi anlayışların ortaya çıkması o kadar zordur ki, bazı zor antik dilleri öğrenmek ve yıllarca genellikle -haklı bir şekilde- ihmal edilmiş metinlerdeki özgün bir düşünceyi bir gün ortaya çıkarma umuduyla yıllar harcamak bir şekilde günümüz felsefecilerinin ilgisini çekebilir mi? Ya da onlar için sadece oturup çağdaş problemleri düşünmek daha kolay olmaz mıydı?

(b) Tarihsel Yaklaşım. Antik felsefe tıpkı tarih gibi çalışılmalıdır ve bu yüzden değeri vardır.

Bu görüşün savunucuları, Antik felsefe kavramının ortaya koyduğu güçlüğe antik olmakla neyin yanlış olduğunu araştırarak yanıt verirler. Doğal bir biçimde geçmişimize karşı merak duyduğumuzu söyleyerek felsefenin de geçmişimizin bir parçası olduğunu iddia ederler. Tıpkı diğer tarih türleri üzerine araştırmada nedensellik kurduğumuz gibi, sözgelimi Aristoteles'in düşündüğü şeyleri (ve Platon'un düşündüğünden farklı olanları) nasıl ve niçin düşünmeye başladığını veya nasıl ve niçin 12. yüzyılın sonunda Parisli felsefecileri büyüleyen soruların 13. yüzyılın ortalarına gelindiğinde neredeyse tamamen farklı sorulara yerini bıraktığını araştırmamız gerekir. Böylesi bir anlatı, söz konusu gelişmeleri açıklayan dış ve iç tüm etkenleri yani siyasal ve ekonomik değişiklikleri, geniş kültürel hareketleri, eğitim uygulamalarındaki gelişmeleri tam olarak hesaba katmak zorunda kalacaktır. O halde, felsefe tarihi düşünce tarihidir ve düşünce tarihi de geçmişe dair merakımıza cevap verdiği için gerekçelendi-

² Kısa fakat çok yönlü bir gerekçelendirmenin parçası olarak. Striker bunun dışında "en azından Anglosfer gelenekteki ampirizmin daha çok felsefi bir teoriden ziyade gerçeğin ta kendisi olarak görülen epistemolojiden" de bahseder. Striker'ın bu görüşü Antik felsefenin doğrudan çok fazla fikir veya argüman sunmadığı, aksine bütün bir alanın başka türlü nasıl tasavvur edilebileceğini göstermektedir. Bunun için aşağıdaki (f) *Başka Bir Şekilde İfade Etme* adlı gerekçe türüne bakınız.

rilmesi gereken başka bir tarih dalıdır. Modern savaşta hiçbir rolleri olmadığı için manevraların tarihinin araştırılması bırakılmıyorsa, günümüzdeki tartışmalarla bağlantılı olmadığı için bir felsefe dalını reddetmek için bir neden yoktur.

Ancak felsefe tarihi, bu minval üzerinde düşünce tarihi olarak nakleldiğinde, felsefi eğitimi olanlar ve metinleri iyi bir şekilde bilenleri çok nadiren memnun eder. Analiz, eğer bir analiz olarak adlandırılabilirse, yüzeysel olmaktadır. Argümanların daha derin bir analizi yapıldığında ise tarihçiler ilgilerini kaybederler, çünkü tartışma onlar için çok teknik ve fazla felsefi bir hale gelir.

(c) *İş Bölümü Yaklaşımı.*

"Tarihsel" yaklaşımdaki bu yetersizliğin üstesinden gelmenin bir yolu da uzmanlık alanlarının bölünmesi olabilir. Bunu Ortaçağ felsefesi üzerine çalışan seçkin yazar Calvin Normore önermiştir.³ Düşünce tarihçileri, argümanları analiz etme konusunda çok fazla endişe duymadan nedensel anlatıları naklederler. Felsefe tarihçileri, nedensel anlatılarla çok az ilgilenerek argümanları analiz ederler. Bu noktada herkes mutlu gibi gözükse de değildir. Zira geriye kalan iki sorun bulunmaktadır. İlk olarak, felsefe tarihçileri öncelikli olarak ilk bakışta tarihsel bir amaçları yokmuş gibi görüldüğünden, -bu amaçlar düşünce tarihçileri içindir-ve amaçları muhtemelen felsefi olanlar olduğundan, bu amaçlar için hala bazı yeterli gerekçeler bulmaları gerekmektedir. İkinci olarak, sözde düşünce tarihçisinin nakletmek isteyeceği nedensel anlatıların pek çoğu, felsefecilerin yazdıklarını yazmalarının nedenleri çoğu zaman içsel olduğundan, iş bölümü görüşünün felsefe tarihçilerine atfettiği türden argümanların içsel analizini içerecektir, çünkü A, B'nin argümanındaki üçüncü adımın belirsiz bir nakletme nedeniyle başarısız olduğunu görür; çünkü C, D'nin birinci ve üçüncü öncüllerini kabul ederken, daha önce kurmuş olduğu sistemle tutarsız olduğundan dolayı ikinci önermeyi kabul etmez... Dolayısıyla alan düzgün bir şekilde bölünemez.

(d) *Büyük Filozof yaklaşımı. Felsefe öylesine zordur ki, sadece bir arvuç filozof vardır. Büyük filozoflar ne zaman yazmış olursa olsunlar incelemeye değerdir.*

³ Bkz. Normore, 1990. Felsefecinin geçmişin felsefesine yaklaşımını "doksoloji" olarak tanımlayan kendine özgü yaftalamasını bir kenara bırakırsak, Normore'un görüşünü burada genel olarak kabul ediyorum.

Anthony Kenny, (1993, 9) Aquinas'ın okunmaya değer olduğunu açıklarken şöyle yazar:

Felsefe, konusu itibarıyla oldukça kapsayıcıdır ve etki alanı oldukça geniş bir disiplindir, ki insan bilgisinin sistematik felsefi bir bakışa ulaşması, yalnızca bir dâhinin bunu yapabileceği ölçüde, çok zor bir şeydir. Felsefe öylesine uçsuz bucaksızdır ki, ancak tamamıyla istisnai bir akıl, en basit felsefi argüman ve yargıların bile sonuçlarını görebilir. Dahi olmayan bizler için felsefeyle yüzleşmenin tek yolu geçmişteki büyük filozofun zihnine ulaşmaktır.

Kenny, geçmişin felsefesini incelemek için bir neden olarak, her ne kadar tam olarak ifade edilmese de, sıklıkla sahip olunan bir görüşü, ayırt edici bir tesir ve berraklıkla ortaya koyuyor. Kenny, söz konusu "Büyük Zihinler" görüşünün bir örneği olarak bu fikri, kelimenin tam manasıyla felsefedeki ilerlemenin reddedilmesiyle birleştirmektedir. Tıpkı doğa bilimlerinde geçmişteki insanlardan daha fazlasını bildiğimiz hakikatler gibi felsefi olmayan meseleler bulunmaktadır, ancak diğer yandan "felsefi ilerleme, büyük ölçüde, anlayarak ve yorumlayarak geçmişin büyük filozoflarının düşünceleriyle hesaplaşmanın ilerlemesidir."

Bu görüş kabul edilse bile, söz konusu gerekçelendirme felsefe tarihçilerinin (özellikle Ortaçağ felsefesi tarihçilerinin) gerçekte çalıştıkları pek çok şeyi, örneğin Aristoteles'in *Kategoriler* adlı eserine 12. yüzyılda yapılmış anonim bir şerhi veya çeşitli öğretilerden bir araya getirilmiş sönük, sıradan taklitçi mantıkçıları ya da Scotus'un sönük öğrencisinin tekrara düşen fikirlerini çalışmayı haklı çıkarmaz. Ayrıca, felsefi ilerlemenin geçmiş düşünürler ile bir diyalogdan oluştuğu görüşü, tartışmanın pek çoğunun ona yapılan en son katkılara saldırmak, genişletmek ve nitelendirmeye odaklanıldığı analitik felsefenin uzmanlık alanlarının çoğunda çalışmanın nasıl devam ettiğini doğru bir şekilde yansıtmıyor gibi gözükmektedir. Doğru, geçmişte yaşamış felsefecilerin metinleri genellikle bu tartışmaların çıkış noktaları olmuştur, ancak o halde pek çoğu Ortaçağ'dan olmakla birlikte söz konusu metinler kesinlikle burada "antik" olarak nitelendirilmeyen metinlerdir.

Şu hâlde bu görüş bütünüyle inandırıcı olmasa da, iki ilgi çekici öneriye sahiptir. İlki, felsefeye bir parça estetik bir yaklaşım önerisidir. Felsefi bir eser, iyi bilinen ve kabul etmek istediğimiz biçimde saptanmış sonuçların sayısı nedeniyle değil, felsefi düşünme görevini uygun, derin ve

açık bir şekilde ele alması nedeniyle değerlidir. İkincisi, bu görüşün kendisi belli ki kendisini filozoflara ya da filozof olacak kişilere hitap eder, fakat onların sorularına doğrudan cevaplar ya da geçmiş filozofların tartışmalarına katkı vaat etmez. Bunun yerine, insanların felsefenin en iyi şekilde nasıl yapıldığını görmesi için büyük filozofları (az sayıdaki ve çoğu antik dönemde yaşamış olan) okumaları gerektiğini söyler. Buna göre geçmişin felsefesini çalışmak, günümüz felsefesine ancak dolaylı olarak ikinci dereceden bir katkı sağlar.

(e) *Edebiyat olarak Felsefe yaklaşımı.*

Hiç kimse (kimi zaman devlet dairelerindeki yetkililer hariç) uzun süre önce yaşamış ve günümüzde yazılmış en iyi şiirden bile daha iyisini yazmış olan Homeros, Vergilius, Shakespeare ya da Goethe'nin edebi tarzlarının ve düşünme biçimlerinin günümüzdekilerden çok uzakta olduğu için çalışılmaya değer olmadığını söylemez. Geçmişin felsefesi için de aynı şeyin geçerli olduğu tartışılabilir. Bu anlamda geçmişin felsefesinin *İlyada*, *Aeneas* veya *Kral Lear*'dan daha fazla çağdışı hale gelmesi bir mesele bile değildir.

Bu görüşün sonucusuyla ortak bir yanı vardır. Her ikisi de felsefe çalışmalarına yarı estetik terimlerle bakmaktadırlar. Bir bakıma söz konusu yaklaşımın tavsiye edeceği çok şey vardır. Tıpkı *İlyada* ve *Kral Lear* nasıl okunması gereken eserler ise, *Devlet* ya da *Meditasyonlar*'ında insan kültürünün başardığı şeylerden habersiz kalmamak adına okunması gerektiğini söyleyebiliriz. Fakat böyle bir kıyaslama tam olarak doğru olmaz. Aynı sebeple, eğer birisi herkesin Arisoteles'in *Birinci Analitikleri*'ni mi yoksa Scotus'un *Ordinatio*'sunu mu okuması gerektiğini sorduğunda bir tutarsızlık ortaya çıkar: Felsefe bakımından, bu eserler eşit derecede büyüktür, ancak karmaşık yapıları ve teknik özellikleri nedeniyle asla geniş bir kitleye sahip olamazlar. Değerleri estetik açıdan dikkate alınacaksa, bu alanın değeri, yalnızca özelleşmiş bir disiplinin yüksek eğitilmiş çalışmacılarının gözünde görülebilecek, daha çok matematiksel bir ispatın estetik değeri-ne daha çok benzeyecektir.

(f) *Farklı Bir Şekilde İfade Etme.*

Bernard Williams, felsefe tarihine güçlü bir ilgi duymuş ve bunun

üzerine sık sık yazmış, usta ve özgün bir çağdaş filozoftu.⁴ Kendisini ve felsefi bakış açısını keskin bir şekilde düşünce tarihçisinkinden ayırmış olsa da, Filozof'un geçmişe ait felsefi bir eserle günümüz felsefecilerinin argümanları ve görüşleri arasında bir devamlılığa ulaşma yaklaşımının alışılabilirliğine katılmadı. Aksine, o, felsefe tarihini "farklı bir şekilde ifade etmenin" bir parçası olarak görür ve şunu ekler: "Felsefe tarihi, varlığını gerekçelendirmek için, günümüz ile olan mesafesini korumalı ve bunu felsefe olarak kimliğini sürdürmesini sağlayan terimlerle yapmalıdır. Felsefe tarihi yalnızca bu kapsamda gerçekten faydalı olabilir, zira yalnızca bu kapsamda kendi fikirlerimizi anlamamız için geçmişin düşüncelerini yaymamız konusunda yardımcı olabilir." (Williams, 2006: 259).⁵

Williams'ın görüşü, Antik felsefenin antik olması nedeniyle felsefeye günümüzde hizmet edebileceği bir yolu işaret ediyor! Bu çok cazip bir bakış olsa da daha ayrıntılı olarak geliştirilmeyi bekleyen bir görüştür. Ancak çağdaş felsefecileri kendi ilgi alanlarıyla bağdaşmayan türden bir tartışmayla yüzleştirmenin felsefeye doğrudan bir tesiri olması muhtemel değildir. Amaçlanabilecek dolaylı bir tesir bulmak için ise daha fazla araştırma gerekir.

Bunun ötesinde, onun önemli işlevlerinden biri olsa bile, çağdaş felsefecilere ne biçimde yardımcı olabileceği açısından sunmak belki de felsefe tarihinin değerini düşürmektedir.

(g) Daha iyi bir gerekçelendirme?

Kısaca tarif edilmiş fikirlerin çoğundan yararlanarak, Antik felsefe çalışmak için benim yapmış olduğum gerekçelendirme şudur:

Felsefe tarihini çalışmak, felsefenin (özellikle Antik felsefenin) ne olduğunu anlamanın çok iyi ve muhtemelen vazgeçilmez bir yoludur. Felsefeciler, süregelen çalışmalarında felsefi sorunları ortaya koymaya ve çözüm aramaya çalışırlar. Gerçekten meselelere kendini adanmış bir felsefeci için merkezi konumda olması gereken sorunlardan birisi felsefenin ne olduğu

⁴ Bkz. Williams, 1978, 1993, 2006.

⁵ Arkadaşı Adrian Moore'a göre, Williams notlarını almış olduğu felsefe tarihi üzerine planlanmış bir makalede şöyle yazacaktı (Williams, 2006: ix-x): "Felsefe tarihinin felsefeye olan katkısı analitik gelenekteki filozofların eskiden düşündükleri gibi, çağdaş tartışmalara katkı yaparken duyulabilecek eski zamanlara ait ifadelerle işaret etmek kesinlikle değildi. Çağdaş tartışmalara katkı yaparken duyulamayan ve çağdaş tartışmaları mümkün kılan varsayımlar ne olursa olsun eski zamanlara ait ifadelerle işaret etmekte."

sorusudur: felsefi problemler ne tür sorulardır ve bunlar nasıl ve ne amaçla yanıtlanabilirler?

O halde, söz konusu sorun felsefecilerin birinci düzeydeki eylemlerinin bir yansıması olarak ikinci düzeydeki bir sorundur. Bu yoruma açık bir sorundur ve felsefe tarihini bilmek de bu sorunu -tartışmaya açık bir şekilde kendine özgü olsa da-açıklamaya yardımcı olur. Çünkü felsefe doğal bir tür değil, bir insan pratiğidir ya da daha doğrusu insan pratiğinin aile benzerliğidir. Felsefe, farklı sosyal ve kültürel koşullarda, neyin tarihte nasıl uygulanmış olduğunu, onun için ortak ve farklı olanı anlamaya çalışır.

Eğer bu gerekçelendirmeyi karşılayacaksa, felsefe tarihi her zaman felsefe tarihçileri ile düşünce tarihçileri arasındaki iş bölümü yaklaşımı destekçileri tarafından savunulan alan ayrımını bir bakıma ihlal edecek şekilde izlenmelidir. Bu, argümanları felsefeciler gibi kavrayanlar (ve bu şekilde onlara hangi itirazların yapılabileceği, nasıl genişletilebileceği veya uyarlanabileceği düşünenler) tarafından, ancak ve ancak dış unsurların da belli bir konu üzerinde nasıl düşünüldüğünün şekillenmesinde belli bir rol oynadığı gerçek bir tarihsel bağlamda geliştirilen argümanların bir çalışması olmalıdır. Böylesi bir yaklaşım, çağdışı olsun ya da olmasın, geçmişe ait herhangi bir felsefeyle fayda sağlayabilecek şekilde kullanılabilir. Örneğin Frege hem çağdaş felsefe geleneğine doğrudan katkısı için hem de daha tarihsel bir biçimde, onun düşüncesinin bu şekilde çalışılmasının sağlayabileceği ikinci düzeyde bir bilgi edinmek için çalışılabilir.

Bu gerekçelendirme, yukarıda tartışılan beş gerekçelendirmenin bazı yönlerini kapsarken, bazılarını reddetmektedir. Söz konusu gerekçelendirme, en azından kısmen, "felsefi" yaklaşımın günümüz felsefecilerinin çalışmalarının değeri ile gerekçelendirildiği fikrine katılır, ancak Williams'ın başka bir şekilde ifade etme gerekçelendirmesinde olduğu gibi, Antik felsefenin günümüz felsefesine, çağdaş tartışmalarda başka bir ses gibi olabilsin diye onlara ancak çok yakın fikirleri içerdiği ölçüde yardımcı olduğu fikrini reddeder. Aslında bu gerekçelendirme, daha da ileri gidecek, Antik felsefenin birinci düzeydeki felsefi problemleri yanıtlamasına yardımcı olduğu görüşünü bir kenara bırakarak, ikinci düzeydeki merkezi bir sorunu yanıtlamanın daha değerli olduğunu düşünmektedir. Geçmişteki felsefeye tarih olarak yaklaşılması ve değer verilmesi gerektiğini savunan "tarihsel yaklaşım" gerekçelendirmesine katılırken, bunun sıradan bir

düşünce tarihçisinin alanının bir parçası olduğu fikrini reddeder. Felsefe, kesinlikle düşünce tarihçilerinin tartıştığı alana dahildir ancak onlar, genel bir okuyucu kitlesi için yazarak ve genellikle kendileri için özel bir felsefi eğitimi almaksızın, felsefeyi yalnızca yüzeysel olarak ele alabilirler. Bu, teknik bir biçimde nitelikli dinleyiciler için yazan bir müzik tarihçisi gibi değil, müziği yalnızca yüzeysel olarak ele almaları gibidir. Şu hâlde bir iş bölümü vardır, ancak bu öngörülen İş Bölümü Yaklaşımı biçiminde değildir. Düşünce tarihçileri tam olarak felsefe tarihi hakkında yazarken bile düşünce tarihi yaparlar. Fakat, uzmanlaşma gerektiren felsefi problemlere girmediklerinden, tarihe ve düşünsel konulara genel bir ilgi duyan geniş bir okuyucu kitlesi için yazabilme avantajına sahiptirler. Felsefe tarihçisi, onlardan daha az olmamak üzere, gerçek bir felsefe tarihçisidir. Fakat onun okuyucu kitlesi çok daha az olacaktır.

Felsefecilerin klasik metinleri okuma nedenlerinden biri konuların doğasını anlamak olduğundan, Büyük Filozoflar Yaklaşımı da bu felsefe tarihi anlayışına uyabilir. Ancak, daha da önemlisi bu yaklaşım ve Edebiyat Olarak Felsefe yaklaşımı, Antik felsefeyi farklı ve daha geniş okuyucu kitlesine karşı savunmak için alternatif bir yol sağlayabilir. Antik felsefeyi okumanın estetik gerekçelendirmesi, geçmişteki bazı önemli felsefe metinlerinin kültürel hayat içinde bir görevi olduğunu iddia etmenin bir yoludur, oysaki benim gerekçelendirmem felsefe tarihini felsefe içinde uzmanlaşma gerektiren bir alan olarak tasavvur etmektedir. O halde Antik felsefeyi çalışmanın üç farklı ve gerekçelendirilebilir yolu vardır:

(i) Antik felsefe, felsefe içinde uzmanlaşmış bir tarih alanı olarak, felsefecilerin konularını daha iyi anlamalarına ve konuyla ilgili ikinci düzeyden problemlerin yanıtlanmasına yardımcı olarak.

(ii) Düşünce tarihçileri tarafından, daha geniş ölçüde ulaşılabilir olan düşünce tarihi kapsamında, diğer düşünsel fenomenler ile birlikte.

(iii) Genel eğitimin bir parçası olarak, geçmişteki büyük felsefi metinlerin okunması ve tanıtma niteliğinde yorumlanması biçiminde.

Benim asıl ilgilendiğim, felsefe tarihini bireysel bir akademik disiplin olarak tek başına temellendiren birinci yoldur. Ancak birinci, ikinci ve üçünü yol birbirine bağlıdır. Birinci yoldaki araştırma ve yazım ikinci ve üçüncü yollarda meyvesini verir.

2. Ortaçağ Felsefesi ve Dini Problemi

Bir uzman, Ortaçağ felsefesi üzerine çalıştığını bir yabancıya söylediğinde, ona en sık sorulan soru şudur: "ama hepsi dini metinler değil mi?" Bunu daha sofistike bir şekilde ifade etseler bile, çağdaş felsefe ile ilgilenen araştırmacının bu alana karşı olan ilgisizliğinin ve hatta düşmanlığının temelinde benzer bir duygu yatar. Antik felsefeyi çalışmak yukarıda önerildiği üzere gerekçelendirilse bile, söz konusu gerekçelendirmenin Ortaçağ felsefesi ile ilgili olmadığını, çünkü Ortaçağ felsefesinin bir felsefe değil, bir tür teoloji olduğunu iddia edebilirler.

Bu itiraza karşı verilebilecek yanıt, Ortaçağ felsefesinin hiçbir şekilde vahye dayalı dine dayanmayan geniş alanlarını tanımlamak olacaktır: Latin Ortaçağı'nda mantık alanındaki tüm çalışmalar, Arapçadaki *felâsife* geleneğin pek çoğu ve Bizans geleneğindeki Aristoteles şerhleri. Gerçekte bu konularla ilgilenen pek çok sayıda oldukça iyi felsefe tarihçileri vardır ve bu kesinlikle başlı başına yapılması için açık bir alandır. Thomas Aquinas ve Maimonides'in, Okcham'ın eserlerinin çoğunu, Anselmus ve Scotus'un eserlerinin neredeyse hepsini, doğrusu istenirse, on dördüncü ve on beşinci yüzyıl düşüncelerinin çoğunu felsefe alanından uzaklaştırmak, bu itiraza yanıt vermek için çok yüksek bir bedel ödemektir. Bu itiraz ise yanlıştır. Yukarıda belirtildiği üzere, felsefe bir çeşit temel tanımlamaya açık olan doğal bir tür değil, insan pratiğinin aile benzerliğidir. Felsefi ve dini tartışma ile uygulama çoğu zaman ve çoğu yerde iç içe geçmiş olduğu tarihe bakıldığında anlaşılmaktadır. Gerçekten de felsefedeki ana içerik çoğunlukla onun din ile ilişkisi olmuştur. O halde, felsefeciler, Ortaçağ felsefesinin büyük bir kısmının vahye dayalı dinden alınmış öncülleri içerdiği ya da yalnızca inançla kabul edilen ilkeler tarafından sınırlandırıldığı için reddetmek yerine, tam da bu mutlak özelliğini çalışarak, şu anda yaptıklarını daha iyi anlamalarına yardımcı olacağının farkına varmalılar, ancak pek az dini problemin, çağdaş tartışmaların kendi örneklerinin içinde bir anlamı olabilir.

Her şeye rağmen bu itiraz farklı ve incelikli bir şekilde yapılabilir. Tarihçinin tarihsel gerçeklere riayet etme vazifesi bulunmaktadır. Gerçekten de Ortaçağ'da vahye dayalı dinden ayrı olarak kabul edilen bazı felsefi düşünce alanları vardır. Ortaçağ düşüncesi tarihi hakkında yazarken, salt felsefi malzeme ile diğer her şey arasında, az önce reddedilen

türde keskin bir ayırım yapılmalıdır -ki bu tartışılır-, aksi halde örneğin Thomas Aquinas'ın *Summa Theologiae* adlı eserindeki Teslis ve tecessüm, inayet, Efkaristiya ve Kıyamet Günü gibi tartışmaları geride bıkarak bölümlerin içinde geçen zihin, bireyselleşme ve kimlik, anlambilim, erdemler gibi konuların içinden seçim yapmanın ilkeli bir yolu olmayacaktır. Sonuç itibarıyla, tartışmanın büyük bir kısmı geniş fikirli bir felsefecinin bile ilgi alanlarının gücünü açacaktır.

Bununla birlikte, böylesi bir itiraz bir tarihçi ile onun konusu ve okuyucu kitlesi arasındaki ilişkinin karmaşıklığını hesaba katmaz. Bütün tarih yazımı tarafıdır: Tarihçiler, delillerini seçerken ve bunları yorumlarken kendi çıkarlarını, fiktisel çerçevelerini, okuyucu kitlelerini ve yazma amaçlarını yansıtmaktan başka bir şey yapamazlar.⁶ Her anlatım doğru olmayı hedeflese de aynı alanda yazılmış olan pek çok farklı gerçek anlatım vardır. Felsefe tarihçileri felsefeciler için yazarlar ve bu nedenle, onların vazifesi günümüz felsefi ilgi alanlarına odaklanmaktır. O halde, teoloji olarak yazılan Thomas Aquinas'ın *Summa Theologiae*'sı veya John Duns Scotus'un *Ordinatio*'su gibi eserlerini ve bu eserlerin felsefi bölümlerini çalışmayı gerekçeli hale getirebilirler. Fakat yazarın düşünce silsilesini tam olarak kavrayabilmek için kesinlikle teolojik ve diğer bağlama yeterince dikkat etmeleri gerekir.

Aynı zamanda, Ortaçağ felsefesi ile din arasındaki bağlantılar oldukça farklı bir manada ele alınabilir. Müslüman ve Yahudi Ortaçağ felsefesi gelenekleri açısından durum farklı görünmekle birlikte, bazı Hristiyanlar için Ortaçağ Hristiyan Avrupa felsefesini çalışmak, benim Antik felsefe için yapmaya çalıştığım bir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymamaktadır, zira bu felsefe geleneği yakın zamandaki felsefe okullarının herhangi birinin ötesinde, Hristiyan öğretisini destekleyen çok yönlü ve en azından büyük ölçüde rasyonel bir düşünme biçimi ortaya koyuyor gibi gözükmektedir.

İnançlıların bu amaçla Ortaçağ felsefesini kullanmaları sakıncalıdır. Ortaçağ'da (ve öyle ki çok daha uzun bir süre boyunca) geniş ölçüde kabul gören, (hepsi olmasa da) Hristiyan öğretisinin birçok yönünün felsefi akıl yürütmeye savunabileceğini makul olarak gören metafiziksel ve ahlaki

⁶ Düşüncemi büyük ölçüde etkilemiş olan bu doğrultudaki bir teorinin zarif bir açıklaması için bkz. Williams, 2002: 233-269.

birtakım varsayımlar vardı. Bu varsayımlar artık çoğunlukla kabul görmektedir ve söz konusu varsayımlar olmaksızın Hristiyanlığı destekleyen ilk düşünürlerin felsefi argümanları genellikle başarısız bulunur. Aslında, inançlı kişiler dini inancı reddedenlerin daha az rasyonel olmadığını gösteren saygıdeğer ve ciddi argümanlar bulmak adına çağdaş felsefenin çeşitli alanlarına dönüş yapabilirler. Fakat Antik felsefe mevcut savaşlarında onlar için çok zayıf bir müttefiktir.

3. Neden Ortaçağ Felsefesi Çalışmamalıyız?

Çok iyi bilindiği üzere, Ortaçağ fikri, kendilerini yakın geçmişten ayırmak ve bu şekilde Antikçağ ile olan bağlarını güçlendirmek isteyen Rönesans yazarları tarafından takdim edildi. En azından bir dereceye kadar erken dönem felsefe tarihçileri, bu dönem ayrımını izlediler ve bu durum Victor Cousin ve Barthélémy Hauréau gibi on dokuzuncu yüzyıl felsefe tarihçileri tarafından tam anlamıyla kabul gördü. Yeni Skolastizm, Ortaçağ felsefesini ayrı bir dönem olarak düşünmek için tamamlayıcı bir sebep sundu. Yeni Skolastizimin tesiri geçti ve felsefe tarihini ele alma biçimleri değişti, ancak "Ortaçağ felsefesi" etiketinden ve sekizinci yüzyıldan (belki de Augustinus ve Boethius gibi bazı erken dönem Hristiyan yazarlardan itibaren) yaklaşık on beşinci yüzyıla kadar (veya belki biraz daha sonrası) yapılan felsefi düşüncelerin konu alanı olarak adlandırılması fikrinden vazgeçilmedi.⁷ Yayınevleri Ortaçağ felsefesi tarihi için yayın talep ederler. İşler ise bölgede duyurulur ve üniversiteler Ortaçağ felsefesi üzerine dersler açar (veya daha sık olarak, adaylar Ortaçağ uzmanı olarak algılandıkları için ve neredeyse istisnasız Birleşik Krallıktaki üniversiteler tam olarak Ortaçağ felsefesi olarak kabul edilen alanda bir ders açmadıkları için işe alınmaz). Yaklaşık 500/600/700 ile yaklaşık 1500 yılları arasında uzmanlık alanı edinmiş felsefeciler kendileri için burayı korunaklı bölge ilan ederler ve bu bölgede dururlar ya da daha çok burada zapt edilmiş durumdadırlar.

Ancak neden standart kronolojik bir ayrımın yararlı olduğunu kabul edelim? Ortaçağ'ın siyasi, ekonomik ve kültürel tarihi tutarlı bir ayrım oluştursa bile -ve bu kesin olmaktan uzaktır-felsefe tarihinin de aynı şe-

⁷ Ortaçağ felsefesi tarih yazımı için bkz. Imbach / Maierü, 1991 ve özellikle on dokuzuncu yüzyıldaki Yeni Skolastizm için bkz. Inglis, 1998.

kilde ayırım yapılarak yararlı olmasını beklemek için hiçbir neden bulunmamaktadır. Üstelik, kabul edilen söz konusu ayırım tetkik edildiğinde, ilk bakışta olduğundan daha az açık ve tutarlı görünmeye başlar. Latin geleneğine gelindiğinde ise: Dördüncü yüzyılın sonunda yaşamış olan Augustinus ile başlarsak, Proklos, Simplikios ve diğer geç antik Yunan pagan filozofları hangi gerekçelerle Ortaçağ'dan hariç tutmalıyız? Ayrıca diğer uçta Francisco Suárez (ö. 1617-Descartes ile aynı dönem) gibi düşünürleri Ortaçağ felsefesine dahil ederken, Marsilio Ficino'yu (ö. 1499) hariç tutmak olağandır. Keza, Latin geleneğinin perspektifinden bakmak ile beraber, Arap geleneğinin genellikle İbn Rüşd ile sonra erdiği düşünülmektedir. Daha doğrusu İslami perspektiften bakıldığında Molla Sadra'yı (ö.1636) veya on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki İbn Sina geleneğinin bir parçası olan mantıkçıların çalışmalarını dahil etmemek için hiçbir neden yoktur.⁸

Başka bir seçenek de dönemselleştirmekten tamamen vazgeçmek olabilir. Felsefe tarihinde uzmanlaşacak insanlar, felsefeyi Antik felsefe, Ortaçağ felsefesi veya erken modern felsefe gibi daha büyük bölümlere ayırmaksızın bir veya daha fazla filozofu veya belirli bir dönemi seçebilirler (örneğin Khrysippos zamanındaki Stoacılar, Bağdat'taki dokuz ve onuncu yüzyıl felsefesi, Fransadaki on ikinci yüzyıl felsefesi veya on altıncı yüzyıldaki Kuzey Avrupa felsefesi gibi). Ancak, tartışmalı olsa da, batıda Plotinos zamanından Leibniz'e kadar süregelen kesintisiz bir gelenek vardır ve onu bir bütün olarak anlamaya çalışmakta belli kazanımlar da bulunmaktadır. (Arap geleneğinde bu dönem on yedinci yüzyıla kadar uzanırken, Yahudi geleneğinde Spinoza ve Konstantinopolis'in fethinden sonra bir asır kadar Bizans'ta yapılmaya devam eden felsefe buna dahil edilebilir.) Elbette ki Plotinos ve Yeni Platoncular, Platon ve Aristoteles başta olmak üzere seleflerine bağlıdır. Ancak Platon ve Aristoteles, Yeni Platoncu geleneğin tasavvur ettiği ve naklettiği şekilde sonraki geleneğe aktarılır. Yine de daha sonraki düşünürler için kendi metinlerinin tercümelerine sahip olduklarından, şerhleri tahkik etme yolu açtı. Descartes, Spinoza ve Leibniz ile önceki yüzyıllardaki çeşitli felsefe gelenekleri arasında da kesinlikle önemli kopukluklar ve onların düşünceleri ile Hume ve Kant'ın düşünceleri arasında önemli süreklilikler vardır. Ancak uzun dö-

⁸ Bu argümanlara biraz daha detay vermeye çalıştığım eser için bkz. Marenbon 2007, 2-4.

nemli ayrımlar kapsayıcı değildir ve hiçbir zaman keskin kenarları yoktur. Bazı felsefe tarihçilerinin Plotinos'tan Leibniz'e kadarki uzun vadede (*longue durée*) uzmanlaşması için Descartes ile başlayan, Kant'a ve daha sonrasına kadar süren ve Platon ile başlayan Simplicios ile biten dönemleri dışarıda tutmaz.⁹

Son Söz¹⁰

Geçmişte yazmış olduklarımı ancak aşırı gönülsüzlük ve zorunlulukla yeniden okurum. Bu sebeple, on yıl önce düzeltmelerimi yaptıktan sonra "Ortaçağ Felsefesi Neden Çalışılır?" adlı makaleme yeniden hiç bakmamıştım. Neyse ki, biraz şaşkın olsam da o günkü söylediklerime neredeyse tamamen katılıyorum. Ancak dönemselleştirme ile ilgili fikirlerimi genişlettim ve şimdi makalenin başlığındaki soruya verdiğim cevabı oldukça farklı bir şekilde incelemek istiyorum. Dahası ve en önemlisi, bana kalırsa burada ihmal etmiş olduğum önemli bir konu daha bulunmaktadır.

Dönemselleştirme

Son bölüme "Neden Ortaçağ felsefesi çalışmamalıyız?" adı altında kıskırtıcı bir alt başlık attım. Buradaki amacım, yaklaşık 500'den (veya bazen 800'den) yaklaşık 1500'e kadar olan dönemi "Ortaçağ Felsefesi" olarak adlandırılan dönemselleştirmeyi sorgulamaktı. Burada Plotinos'tan Leibniz'e kadar süregelen kesintisiz bir gelenek fikrine başvurdum. 2011'de yayınlansa da 2008'de bir konferans için yazılan bu makaleyi yazdıktan hemen sonraki yıllarda, Plotinos'tan Leibniz'e (ve daha sonra İslam dünyasına) uzanan Ortaçağ fikrini geliştirdim.¹¹ Pek çok felsefe tarihçisinin dönemleştirmenin önemsiz ve ihtiyarî olduğuna inancına karşın, kendi alanlarına özgü (burada felsefe tarihi) Uzun Ortaçağ gibi "yüzeysel dönem bölünmeleri" olarak adlandırdığım dönemselleştirme düşüncesinin geçmişi anlamamız için büyük katkı sağlayabileceğini tartıştım.¹²

⁹ Bu makaleyi konferans için yazarken bana çok değerli tavsiyeler ve eleştiriler sunan Marcel van Ackeren'a minnettarım.

¹⁰ Prof. John Marenbon'a bu makalesini Türkçeye tercüme etmeyi istediğimi belirttiğimde, makaleyi güncel hale getirmek için Türkçe tercüme için bir son söz yazmayı teklif etti. 2011'de yayımlanmış makalenin özgün halinde bulunmayan bu bölüm, makalenin yazarı tarafından yapılan bu Türkçe tercüme ek olarak yazılmıştır. Yapmış olduğu bu katkı için Prof. John Marenbon'a teşekkürlerimi sunuyorum. (Ç.N.)

¹¹ Özellikle <http://www.dspace.cam.ac.uk/handle/1810/240658> adresinde bulunan "When was medieval philosophy" başlıklı açılış konferansına bakınız.

¹² Bkz. "Shallow Periodization and the Long Middle Ages",

Antik felsefeyi Çalışmanın Gerekçesi

Makalenin ilk bölümünün sonunda, Antik felsefe çalışmak için ortak olarak kabul edilen bir dizi gerekçeyi sorguladıktan sonra, "Antik felsefe" olarak adlandırdığım şeyin, çağdaş felsefi kaygılarla basit bir şekilde bağlantı kurmadığını vurgulamak adına, geçici olarak "daha iyi bir gerekçelendirme" olarak tanımladığım şeyi öne sürdüm. Her ne kadar Antik felsefe günümüz argümanlarına katkı sağlamasa da, felsefe tarihini bilmenin "hakikaten kendini adanmış felsefeci için merkezi olması gereken felsefenin ne olduğu sorusunun" bir sorunun özü olduğunu ileri sürdüm. Şu anda daha az savunmacı bir tutuma sahibim. Evet, gerçekten de felsefe tarihini, geniş Batı geleneği içerisinde çalışmak, disiplinlerinin tabiatı hakkında yapısal olarak düşünmek isteyen çağdaş felsefeciler için gereklidir. (Aşlında daha da isteksiz oldukları şey Çin, Hint veya Afrika gibi tamamen farklı geleneklerden felsefeyi çalışmaktır). Fakat neden felsefe tarihçileri kendilerini felsefecilerine değerlerini göstererek gerekçelendirsinler? Felsefe ve felsefe tarihi birbirine bağlı olsa da tamamen veya ağırlıklı olarak birbiri sayesinde değeri olan değil, aynı zamanda kendi içerisinde değeri olan ayrı akademik disiplinlerdir.¹³

Birinci bölümün en sonunda, Antik felsefeyi çalışmanın üç farklı gerekçelendirmesini sunuyorum: (i) uzmanlaşmış bir tarih disiplini olarak (şimdi bu türden çalışmayı tamamen araçsal olmayan kavramlarla savunacağım); (ii) Düşünce tarihçileri tarafından, daha geniş ölçüde ulaşılabilir olan düşünce tarihi kapsamında, diğer düşünsel fenomenler ile birlikte; (iii) geçmişteki büyük felsefi metinlerin aracılığıyla, genel eğitimin bir parçası olarak. Şimdi (i) ve (ii) arasında daha dikkatle ilişki kurmak istiyorum. Tıpkı iyi felsefe tarihi yapmak için diller, sosyal ve politik bağlam bilgisi gibi genellikle düşünce tarihiyle ilişkili araçları bilmek gerekiyorsa, iyi düşünce tarihi yapmak için de felsefe metinler ile ilişkili olarak felsefi analiz becerileri gerekmektedir. Makalenin birinci bölümünde (c kısmı) felsefe tarihçileri ile düşünce tarihçileri arasındaki iş bölümü yaklaşımına karşı bazı argümanları ortaya koymuştum. Bu argümanlar kendi mantıksal

https://www.academia.edu/40242882/Shallow_Periodization_and_the_Long_Middle_Ages_for_website; Ayrıca bkz. Marenbon 2017.

¹³ Bkz. Marenbon, 2018.

sonuçlarıyla ele alınmalıdır ve bu iki görev birleştirilmelidir.¹⁴ Hatta benim üçüncü gerekçelendirmem de olduğu gibi genel eğitim için büyük filozofların metinlerini okumak, birinci ve ikinci gerekçelendirmelerimden ayrı tutulmamalıdır: o alanda uzman olmayan okuyucular hem felsefî analize hem de tarihsel bağlamsallaştırmaya teşvik edilmelidir.

İhmal

"Ortaçağ felsefesi neden çalışılır?" sorusunu yanıtlamak için öncelikle "Ortaçağ felsefesi" terimi ile neyin kastedildiğine karar vermek gerekir. Burada tercüme edilen makale, terimin kronolojik kapsamı hakkında bir şeyler söylese de, coğrafyası ve "felsefenin" anlamı hakkında hiçbir şey söylememektedir. İbn Sina ve Maimonides ile birlikte Boethius, Abelardus, Thomas Aquinas, John Duns Scotus ve Ockham gibi düşünürleri içeren başlangıçta verilen isim listesi, Arap ve Yahudi (ve belki de Yunan) gelenekleri dahil olmak üzere Batı geleneğine ve ayrıca Latin Ortaçağ felsefesine geniş bir bakış açısı getirdiğimi göstermektedir. Asıl niyetim bu olsa da, bunu belirgin bir şekilde yapmayarak, Ortaçağ felsefesini çalışmak için başka bir önemli sebebi bahsetme fırsatını kaçırmış oldum.

Batı Avrupa'da ve İngilizce konuşulan dünyada Ortaçağ olmayan felsefenin tarihi, neredeyse daima ilk olarak Atina, sonrasında ise Kuzey Avrupa (ve ayrıca 19. yüzyıl Kuzey Amerikası) merkezli olarak düşünülür. Ortaçağ felsefesinin çok daha geniş coğrafi yayılımı bu alanı çalışanları batının ne olduğunu tekrar düşünmeye ve antik ve modern felsefenin dar topografik sınırlamalarını sorgulamaya teşvik eder. Gerçekten de, Geç Antikçağ'ın önde gelen filozoflarının doğdukları ve çalıştıkları yerlere göz atıldığında, Yunanca yazmış olmalarına rağmen, çoğunlukla Kuzey Afrika, Türkiye veya Orta Doğu'dan geldikleri görülmektedir. Hatta Avrupa'da Uzun Ortaçağ sona erdikten sonra bile, ortak gelenek İslam dünyasında Fas'tan Hindistan'a ve onun ötesine kadar devam etti.

Bu makalede ele alınmasa da "felsefenin" anlamına gelince, bu terime, analitik geleneğe sahip olanlar başta olmak üzere, üniversitelerin felsefe bölümlerinde kabul edilenden de daha geniş bir kapsam vermeye zorlayan Ortaçağ'a ait çok sayıda malzeme bulunmaktadır. Yukarıda verdiğim isim listesine Bernardus Silvestris, Jean de Meun, Dante, Chaucer

¹⁴ Bkz. Marenbon, 2018: 40-41.

ve Cristine de Pizan (İslam dünyasından açık bir örnek olan Mevlana) gibi büyük filozof şairlerin veya Rubruklu William ve Matteo Ricci gibi filozof zihinli seyyahların isimlerini eklemeyi düşünmemeli miyiz?¹⁵ Bunları ve felsefi olarak keşfedilmemiş diğer malzemeleri kullanarak yeni anlatılar keşfetme fırsatı, özellikle meydan okumaya istekli olanlar için, Ortaçağ felsefesini günümüzde çalışmak için heyecan verici kılmaktadır.

Kaynaklar

- Aertsen, J.A. & Speer, A. (1998). *Was ist Philosophie im Mittelalter?* De Gruyter: Berlin/New York.
- Cameron, M. & Marenbon, J. (2011). Methods and Methodologies. *Medieval Logic. Investigating Medieval Philosophy 2*, Brill: Leiden/Boston.
- Imbach, R./Maierù, A. (1991). *Gli studi di filosofia medievale fra otto e novecento Contributo a un bilancio storiografico. Studi e testi*, 179, Rome.
- Inglis, J. (1998). Spheres of Philosophical Inquiry and the Historiography of Medieval Philosophy (Brill's Studies in Intellectual History 81). Leiden: Boston/Cologne.
- Kenny, A.J. (1993).: *Aquinas on Mind*. Routledge: London/New York.
- de Libera, A. (2000). Archéologie et reconstruction. Sur la méthode en histoire de la philosophie médiévale. *Un siècle de philosophie, 1900–2000 (Folio essais)*, Paris: 552–587.
- Marenbon, J. (1987). Later Medieval Philosophy (1150–1350). An Introduction, London/New York.
- Marenbon, J. (2000). What is medieval philosophy?, in: J. Marenbon, Aristotelian Logic, Platonism, and the Context of Early Medieval Philosophy in the West, Ashgate, 128–140.
- Marenbon, J. (2007). Medieval Philosophy. An historical and philosophical introduction, London/New York.
- Marenbon, J. (2015). *Pagans and Philosophers. The problem of paganism from Augustine to Leibniz*, Princeton University Press, Princeton.
- Marenbon, J. (2017). When Did Medieval Philosophy Begin?, *Ingenio Facilis. Per*

¹⁵ Söz konusu malzemenin bir kısmını felsefi olarak keşfetmeye çalıştığım eserim için bkz. Marenbon, 2015.

Giovanni Orlandi (1938-2007), Sismel, 2, 149-162.

Marenbon, J. (2018). Why We Need a Real History of Philosophy. *Philosophy and the Historical Perspective*, Oxford University Press, Oxford.

Rosemann, P. W. (1999). *Understanding Scholastic Thought with Foucault*, New York.

Striker, G. (1996). *Essays on Hellenistic Epistemology and Ethics*, Cambridge.

Williams, B.A. (1978). *Descartes. The project of pure enquiry*, Harmondsworth.

Williams, B.A. (1993). *Shame and Necessity (Sather Classical Lectures 57)*, Berkeley/Los Angeles.

Williams, B.A. (2002). *Truth and Truthfulness*, Princeton: New Jersey.

Williams, B.A. (2006). *The Sense of the Past. Essays in the history of philosophy*, (Ed. M. Burnyeat). Princeton: New Jersey.

Öz: Yapılan çalışmada Ortaçağ felsefesinin neden çalışılması gerektiğini incelemektedir. Birinci bölüm, her türden "Antik felsefe" olarak adlandıracağım şeyi incelemenin gerekçelerini ele almaktadır. "Antik felsefe" şüphesiz Ortaçağ felsefesi altında sınıflandırılan metinleri de içerir ve dolayısıyla birinci bölüm söz konusu metinlerin neden çalışması gerektiğine dair bir gerekçe sağlamaktadır; ancak bu alanın vahye dayalı dinlerle olan sıkı bağlantısı olması gibi belirli ayırt edici özellikleri bulunmaktadır, ki bu durum onları incelemek için farklı ve özel bir gerekçelendirme sağlamak ya da ya da tersine Ortaçağ ile ilişkili malzemenin genel gerekçelendirmeden ayrı tutulması gerektiğini düşünmek için kullanılabilir. Söz konusu iki imkân ise ikinci bölümün konusudur.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Ortaçağ felsefesi, Antikçağ felsefesi, Ortaçağ dini, gerekçelendirme.

[¹] Orijinal Yayın: Marenbon, J. (2011). Why Study Medieval Philosophy? *Warum Noch Philosophie? Historische, Systematische und Gesellschaftliche Position*. (Ed. M. Ackeren & T. Kobusch & J. Müller). Berlin: Walter de Gruyter, 65-78.

